

קהל עדת ישורון

ירושלים

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת וישלח תש"ע:

א] ויעקב נסע סכתה, ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת, על כן קרא שם המקום סכות, (בראשית לג:יז).

וצ"ע הלא הבית הוא העיקר, והסוכות לצאן הם הטפלים, ומדוע א"כ קרא יעקב את שם המקום על שם הסוכות לצאן.

הגה"צ הר זיידל אפשטיין זצ"ל ביאר בזה על דרך הדרש "ויבן לו בית" - בית אמיתי לנצח, היאך - ע"י "ולמקנהו עשה סכות", שקנייני העולם הזה היו עראיים אצלו כסוכה שהיא דירת עראי, "על כן קרא שם המקום סכות", ללמד שזו הדרך לבנין בית אמיתי לנצח.

ועל פי פשוטו יתכן לבאר על פי מש"כ הרמב"ן על הפסוק "ויקרא לו קל אלוקי ישראל" וז"ל: ודע כי המנהג הזה בישראל כן, שיקראו השמות בשבחי הקל, עכ"ל. ולפ"ז יתכן שהשם סכות מורה על עשרו על יעקב ועל הנס שנעשה לו "כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", עד שהוצרך כעת לסוכות רבות לכל מקנהו שראוי היה המקום ליקרות על שמם. (שוב הראוני באור החיים ובספר נפלאות מתורת השי"ת פרק י"ב, בישוב הקושיא הנ"ל יעוש"ה).

עשור להקמת בית הכנסת, עם כל מעלתו היחודית, הינו זמן ראוי להודות ולשבח לקב"ה על כל אשר גמלנו.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

א] איתא במדרש (קהלת רבה פרק א' ה"ג): רבי יהודה ברבי סימון אמר, שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה ימי בראשית, בראשון "בראשית וכו' את השמים" וכו', וכתוב "כי שמים כעשן נמלחו". בשני "יהי רקיע", וכתוב "ונגלו כספר השמים". בשלישי יקונו המים, וכתוב "והחרים ה' את לשון ים מצרים". ברביעי "יהי מארת", וכתוב "וחפרה הלבנה". בחמישי "ישרצו המים", וכתוב "אסף עוף השמים". בששי "נעשה אדם", וכתוב "אסף אדם ובהמה". בשבת מאי אית לך למימר, "מחלליה מות יומת", הדא אמרה במזיד, אבל בשוגג יביא קרבן ויתכפר לו. אמר רבי ברכיה כיון שראה אדם שבחו של שבת שהמביא קרבן מתכפר לו, התחיל משורר עליה להקב"ה שבח ומזמור, הדא הוא דכתיב "מזמור שיר ליום השבת", אמר רבי לוי אדם הראשון אמרו, ע"כ.

ובפשטות, כוונת המדרש דהבל הבלים נאמר כנגד שבעת ימי בראשית, שהנברא בהם הינו הבל שלא יהיה לו קיום נצחי אלא יגיע הזמן בו הוא יתבטל, וכמבואר מהפסוקים שהביא המדרש. אלא דא"כ צ"ב מה שאמר המדרש ששבת נאמר הבל כנגדה, כיון שמחלליה מות יומת, (אלא שאינו הבל גמור, שהמחלל בשוגג יביא קרבן ויתכפר לו, וע"ז נאמר "מזמור שיר ליום השבת"), דלכאורה אינו ענין למה שנאמר על ששת ימי בראשית שנקראו הבל על שם שהנברא בהם אין לו קיום נצחי.

ושמא כוונת המדרש, דהלא הנברא בשבת אינו הבל, שבשבת נבראה המנוחה, וכדאמרו חז"ל (רש"י בראשית ב: ב), ומנוחת השבת הינה ענין נצחי, שמחמתה זוכים לעולם שכולו שבת, וכמו שנתקן בברכת המזון בשבת "הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת". אלא דמ"מ מכיון שמכח השבת נגרם מיתה וזכר לאנשים, ומחלליה מות יומת, שוב נאמר הבל כנגדה, אלא דכיון שהמחלל בשוגג (כרוב בני האדם) יש לו תיקון ע"י קרבן, שוב אמר עליה אדם הראשון "מזמור שיר ליום השבת" - ליום שכולו שבת (ר"ה לא.).

ב] מזמור שיר ליום השבת וכו', עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור. ובגמ' (ערכין יג:) אמרו חז"ל: רבי יהודה אומר, כנור של מקדש של שבעת נימין היה, שנאמר שובע שמחות את פניך וכו', ושל ימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית וכו', ושל עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל, ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו, שירו לו שיר חדש, ע"כ.

והרמב"ן (שער הגמול ה: ה) ביאר את דברי הגמ', וז"ל: ופירוש הענין הזה כי ענין הכנור והנבל וכלי הזמר במקדש רמז להשגת המחשבה שהיא נתלית ברוח, ואין בגשמיות דק כמוזיקא וכו', והנה בעולם הזה ישיגו החכמים ברוח הקודש שבע ספירות וכו', ולימות המשיח תושג ספירה שמינית וכו', ולעולם הבא תהיה ההשגה שלימה לעשר ספירות, וירמוז אותן, וזה ענין מופלא ונכבד, עכ"ל.

ג] וע"פ דברי הגמ' והרמב"ן הנ"ל יובן מש"כ הב"י (או"ח סימן קל"ז סעיף א') בשם הארחות חיים, וז"ל: פרשת עמלק תשעה פסוקים, ולא הוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים, כך פרשיותיו חסרים, ובירושלמי קאמר הוא עשה מעשה קטוע, כך פרשתו קטועה, עכ"ל.

והיינו דעמלק גרם לעירוב הרע בעולם, וכמו שנאמר "כי יד על כס קה", שכל זמן שעמלק בעולם אין השם שלם ואין הכסא שלם, ולעתיד לבוא "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה וכו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", והיינו לעולם הבא וכדאמרו בגמ' פסחים (דף נ.), ומכיון שאותה שלימות שעליה נאמר "עלי עשור" חסרה בעולם מכח עמלק, לכן פרשתו קטועה, ואין בה י' פסוקים.

ד] ומלבד כל הנ"ל מצינו גם שענין העשר שייך להשראת השכינה בישראל, וכמ"ש חז"ל (סנהדרין לט.) "כל בי עשרה שכינתא שריא". גם לענין קריאת התורה, ששלמותה ע"י קריאת עשרה פסוקים וכנ"ל כתב הב"י (סוף סימן תקפ"ד) בשם הרוקח דיש למול התינוק בר"ה לאחר קריאת התורה קודם מוסף "לפי שהשכינה אצל התורה", דהיינו שע"י קריאת התורה שורה השכינה בישראל. (שמעתי בשם אחד מגדולי הפוסקים שליט"א, שמהאי טעמא ראוי בכל שבת

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

למול קודם מוסף, בעוד שלא החזירו את הספר תורה לארון). וכן לענין המילה שעל ידה שורה השכינה בישראל, וכמבואר בהרבה מקומות (ע' בראשית רבה ריש וירא, רש"י בראשית יז:ג וכו'), כתב הדרכי משה (יו"ד סימן רס"ה סעיף ד') שיש לומר בה את הפסוק "אשרי תבחר ותקרב" לפי שבפסוק זה יש י' תיבות, ועי"ז זוכה האב לעשר חופות שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעולם הבא. גם ארץ ישראל מקום השראת השכינה, "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה", התקדשה בעשר קדושות, כדאיתא במשנה פרק קמא דכלים.

ה] ולהנ"ל יובנו אולי דברי המשנה והגמ' בר"ה (דף לב.). דאיתא התם: סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכויות עמהם ואינו תוקע וכו', דברי רבי יוחנן בן נורי, אמר לו רבי עקיבא אם אינו תוקע למלכויות למה הוא מזכיר וכו'. (ובגמ') אמר לו ר"ע וכו' למה הוא מזכיר - רחמנא אמר אידכר, אלא למה עשר לימרו תשע, ע"כ. ולכאורה דברי המשנה והגמ' סתומים, מדוע אמירת עשר הפסוקים שייכת דוקא במקום שתוקעים, ויעו"ש באחרונים שביארו בכמה אופנים.

ולהנ"ל שמא אמירת עשרת הפסוקים שייכת לענין גילוי השכינה שבאה ע"י תקיעת שופר, וכמו שנאמר "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' והיתה לה' המלוכה". [וע' רמח"ל במאמר החכמה ובדרך ה' (ד', ח', ד'), ובשפתי חיים (חלק א' מעמוד קע"ד) בביאור הענין].

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בדין המצוות וההלכות שדינם בצבור בדוקא:

א] מצינו הרבה הלכות בתורה שדינם בציבור דוקא, כגון: החובה למסור את הנפש ולא לעבור על שום עבירה כשכופים אדם לעשות העבירה בפני י' מישראל, תפלה בציבור, חזרת הש"ץ, אין דבר שבקדושה פחות מעשרה (כגון אמירת קדיש ברכו וכדו'), זימון בעשרה בשם, ברכת הגומל וברכת חתנים, ברכת כהנים קריאת התורה וכו'.

ב] אולם פשוט שאף שכל אלו דינם בציבור, מ"מ יש כאן ב' ענינים נפרדים, דיש מקומות שדינם בעשרה משום הפרסום שישנו בציבור דוקא (כגון הדין למסור הנפש בעשרה, שיסוד הדין הוא שכשעובר בפני ציבור יש כאן חילול ה'), ויש מקומות שדינם בעשרה משום השראת השכינה השורה במקום שיש בו י' מישראל (ע' סנהדרין לט.), כגון הדין שאין דבר שבקדושה בפחות מ', שכתבו הפוסקים שיסוד הדין משום השראת השכינה השורה בעשרה (ע' ב"י סימן נ"ה סעיף ו', ובשו"ע ובאחרונים שם), ולכן י"א שיש מצטרף, וי"א שתינוק המוטל בעריסה מצטרף (ע' שו"ע סימן נ"ה סעיף ד'), ולכו"ע המתפלל מצטרף, וכמבואר שם. [אמנם לכו"ע בעיני רוב שומעים, וי"א שבעיני ט' שומעים (כולל החזן), ע' משנה ברורה שם ס"ק ל"ב].

ג] ולהנ"ל נראה שדין קידוש ה' בעשרה דינו מדין פרסום וכנ"ל, וכן ברכת הגומל (שצריך בה עשרה וכדילפינן מ"וירוממוהו בקהל עם, כדאיתא בברכות נד:) דינה לפרסם הנס בעשרה, ולכאורה כן הוא גדר הדין בברכת חתנים, (וע' שער הציון סימן רי"ט ס"ק ז', ודו"ק), ולכן פשוט דבכל הני בעיני י' הרואים או השומעים את הדבר, וישן וכדומה לא יצטרף. ולענין תפילה בציבור, אף שאין דינה דין פרסום, מ"מ פשוט שישן וכדומה לא יצטרף, דבעיני תפילה של ציבור, (וע' משנה ברורה סימן צ' ס"ק כ"ח). אולם לענין דבר שבקדושה (קדיש, קדושה, ברכו, זימון בעשרה) שדינו משום דין השכינה השורה בעשרה, אף ישן י"א שמצטרף וכנ"ל. ונפ"מ שבתפילת ערבית יכול הש"ץ לומר קדיש כל שסיימו ט' אנשים להתפלל, וי"א שדי אף בר' וכנ"ל.

ד] אולם צ"ע לענין חזרת הש"ץ, האם דינה כדין דבר שבקדושה ומתפלל (וי"א ישן) יצטרף, או דבעיני ט' השומעים את הש"ץ, ולכן אין לאומרה כל שלא סיימו י' אנשים (כולל הש"ץ) את התפילה. (וכן יש לדון לענין ברכת כהנים וקריאת התורה). והנה בשו"ע (סימן קכ"ד סעיף ד') כתב בשם הרא"ש "כשש"ץ חוזר התפילה יש להם לשתוק ולכוון וכו', ואם אין ט' מכוונים לברכותיו - קרוב להיות ברכותיו לבטלה", ומבואר מדבריו דבעיני ציבור המאזין לש"ץ. ולפ"ז פשוט שמתפלל, וכ"ש ישן, לא יצטרפו. אולם במגן אברהם (סימן נ"ה ס"ק ח') כתב בשם המהרי"ל, שלא נהגו כשו"ע אלא נהגו לצרף אף מי שאינו מקשיב, ולדבריו על כרחך דינו כדין דבר שבקדושה, ואף ישן מצטרף. ולהלכה, יעוין במשנה ברורה (סימן נ"ה ס"ק ל"ח), ושם בביאור הלכה (ד"ה או) שמבואר שנקט לעיקר הדין כמהרי"ל, אולם כתב עוד (בסימן קכ"ד ס"ק י"ט) שטוב לחוש לדעת השו"ע ולהתנות שאם אין ט' שמאזינים לברכותיו - תהיה תפלתו נדבה. ולפ"ז פשוט שלכתחילה אין ראוי בשחרית ובמנחה להתחיל בחזרת הש"ץ, כל שלא סיימו ט'.

ה] ולכאורה עוד נפ"מ בין השיטות הנ"ל, האם בעינין שאותם העשרה שהיו בתחילת חזרת הש"ץ יהיו עד סוף חזרת הש"ץ, או שדי שיהיו עשרה, ואם באו אחרים יכולים הראשונים לצאת משם, שאם דין י' הוא מדין דבר שבקדושה כשיטת המהרי"ל, נראה שאין צריך שיהיו הם אותם י', והעיקר שבכל חזרת הש"ץ ישנם שם עשרה, אולם אם צריך ט' שומעים, פשוט שצריך שאותם תשעה ישמעו את כל חזרת הש"ץ. (וקצת צ"ע לפ"ז איך נהגו הכהנים והלוויים לצאת ליטול ידיהם אף כשהם היו מהט' שהותחל איתם בחזרת הש"ץ).

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

גם לכאורה נפ"מ בין השיטות, האם בעינין י' שהתפללו כעת בלחש, או שדי בכל י' מישראל, דלרא"ש פשוט דבעינין דוקא י' שהתפללו עכשיו בלחש, ולמהרי"ל לכאורה די בכל י' מישראל.

ו] ויש לעיין לשיטת הרא"ש והשו"ע, איך תקנו חכמים לומר מודים דרבנן, הלא כשאומרים הציבור מודים דרבנן, אינם מאזינים לדברי הש"ץ, ואיך יש כאן חזרת הש"ץ. ושמא מכיון שיש כאן תפלת הציבור, לא בעינין שיצאו מהש"ץ בקטע הזה, ועדיין צ"ע. (ולענין ברכת כהנים וקריאת התורה, יעוין במשנה ברורה סימן נ"ה ס"ק ו' בשם הפרי מגדים, ועוד יתבארו הדברים אי"ה).